

שפינוזה

קול הענק הגדול בענקים בחכמת האלהות, הפלסוף המפורסם לשבח ולגנאי, ברוך שפינוזה, נשמע גם בבית ישראל ויהודה, מתהלך גם במחנה העברים אשר לא עורים המה מראות מראות אלהים, מראות החכמה והמדע; ושיטתו במושג האלוה, הלוטה במאמר נורא: „הכל הוא אחד והאחד הוא הכל” אשר מתלקחת היא, אשר תמיד תוקד בלב חכמי תבל, ואף כי בלבבות חכמי ישראל — סלה! ואני העני הרהבתי ניכ בנפשי עז לבאר מעט על פי דעתי הדלה איזה ענינים נחוצים בשיטת שפינוזה, אחר קראי אותה מעל פני „השחר” (חובי ד’ שנה י”ב) מאת הרב ד”ר שלמה רובין. —

החכם הזה בביאורו את השיטה הזאת, לא העמיק — כאשר אראה — בדברי הפלסוף הנזכר ואין הרוח נוחה מדבריו בכמה מקומות; וכן איזה פלסופי אשכנז לא ירדו לסוף דברי שיטתו וימפילו עליו דברים אשר לא כן, באמנם שאין אלהים כל מומותיו, ויש מהם שחשבו את השיטה הזאת לשיטת הפאני-מהאיזמוס — וזאת הניעני לחות גם דעתי בקצרה:

מקול אדיר וחזק הפלסוף הזה, ארץ רעשה ועמודיה ממו לנסול וכרעם בגלגל החריד שפינוזה את התבל — ויאמר:

(1) האלוה עצם רוחני ומפשט מכל השגה, עומד מעצמו, ממיר ונעלם, בלי ראשית וכלי אחרית, אחד — ואין אחדות כמוהו, חפשי מכל הגבוה ולחץ כי אין עוד מלבדו — ורוחו מרחפת על פני כל! —

(2) העולם וכל היקום, כלומר: התולדה או המבע עם מסתריה וכל אשר לה, גם כל העולמות השמים במרחבי אין קץ עם כל הנראה ובלתי נראה אשר עמה בקושרים — בהכרח עומדים בעצמות האלוה כלמו, ואמריכוטי הסוכסמאנץ בלי קץ וכלי תכלית, או התגלות הרוחני, או הארת האין סוף המה. —

(3) האמריכוטים הנאותים לעצם נשגב כמוהו ואשר יקירו מעצמותו באין הפניות וכלי הפסק — השנתם נמנע, ואשר נודע לנו אפס קצהו תחת הזמן הנגלה. הוא התגלותו בשני מושגים: הרעיון או מחשבה (דענקען) וההתפשטות (דיא אויסדעהנונג).

(4) בריאת יש מאין, או השינוי מאיזה חוקות אלוה — בלתי מושג. —
(5) אמריכוטים. אשר לא יאותו לאלוה, או התגלות אלוהות באופן אחר, נמנעות המה בחיך — כאשר ביכולת האלוה לשנות את המבע או אחת מחוקיה לא יתכן במדענו. —

(6) השינוים בתבל יעלו אך בכחינת האישים המקבלים את השינוי לפי חוקי התולדה או המבע; כן גם הטובות גם הרעות בעולם השפל ילידי התולדה הנפלאה המה, אשר יעמדו הכן לעולם.

(7) כל שאינו עומד בעצמות האלוה — אינו יש. —

(8) הנמנעות, אינם חסרון בחיק אלוה, כאשר אין בחיקו לשנות שתי פעמים שמים ליותר או לפחות מארבע. —
אלה המה עקרי ויסודי שמת שפינוזה באלהות — לדעתו.

ועתה ישפטנו נא במישרים כל אוהבי דעת את האלהים, אם בצדק יאשימו את שפינוזה לאמר: כי כחש באלהים? ואם גם בתורתנו לא תביט עין חודרת את הדעה הנוראה הזאת במובן השמות: "יהוה" או: "אחיה אשר אהיה" או: "עין לא ראתה אלהים זולתך" וזולתם כאלה? הנאמר בפסוק שני של תורתנו הקדושה: "ורוח אלהים מרחפת על פני המים" גם כל הפרשה הראשונה של בראשית לדעתי תדבר ברור מהתגלות המציאות המתנוצצות לאין תכלית אך מעצמות האל האחד הבלתי נודע למי והנעלם מכל, ומלות: "ברא בורא-נברא" לא נאמר אך לשכר את האזן. — גם פסוקי תהלים אשר הביא בביאורו החכם ד"ר רובין: "ישת חשך סתרו סביבותיו סכתו חשכת מים עבי שחקים מנוגה נגדו עביו עברו ברד וגחלי אש" (תהלים י"ח) אשר כלמו לפי דעתנו בני תורה נכראים המה, יורו בעליל אשר החשך, חשכת מים עבי שחקים ברד וגחלי אש אך סתרו וסכתו של הנצחי האין סוף המה, כלומר: יעמדו בעצמותו לעולם ומתגלים מעצמותו כאמריבוטי הסובי מטאנץ או כהארת הנצח ואין סוף, ובמה נוכל לאמור שגם מאמר המשורר האלהי דוד המלך ע"ה: "ד' אורי וישעי" יכון בזה על עצמות אלהות ואורו המתנוצץ מעצמותו. —

כמו כן האומרים שדעת שפינוזה היא דעת הפאנאטהאיזמוס לא העמיקו בדברי שמתו: כי הפאנאטהאיזמוס הוא ריבוי אלהות ולכל אשר יפנה האדם יאמר אלי אתה, בעת אשר שפינוזה אסר כהחלט לחשוב לאלוה כי אם מהות אלוה הבלתי נודע, או הסוכסמאנץ העומדת בלי ראשית וכלי אחרית, היחידה ואין עוד מלבדה אשר ממנה ה" ההתגלות אלהות העומדת בעצמותה כראי מוצק ומלושש הנצח, כאשר אמרנו.

מהדברים המעטים אשר אמרתי ומשמת שפינוזה המבוארת בספר האשכנזי של ה' שער חלק ב' דף 41—42 וגם מדעת הפלסוף לודוויג באאיער ממנה ברור יראה הקורא שכל הנאמר בנוי על יסוד מוצק, וע"פ הבנתי הוא אשר כל מקרה ויציאת אל הפועל מכח רוחני המסתתר, או אשר העולם ככללו עצם עומד הוא, כמו כן דברי החכם רובין שאלוה מחויב המציאות, הוא ג"כ אפשר המציאות או אל חלוק בגדולות אין חקר בו — לא יתכנו במדענו. —

ובזה אסיים את מאמרי הקצר הזה ששמת שפינוזה תרחק אותנו מלבנות בנינים רמים על קורי עכביש רעיונות מבלבלים ותרחק אותנו מהרבות בספירות וצמצומים, מדחיקים בשאלת מה לפנינו ומה לאחור, מצמצומי האין סוף בבחינת בריאת עולמות בעלי תכלית ונכול; כי כל אלו הדעות כאשר ידענו על ברכי הפלסופים היונים והג—ים נולדו שדחקו לפשר דבר כ"ן הכב"ת ובין הנברא כ"ת בדברים דחוקים אשר לא יתכנו בשכלנו, וכרוך הוא ברוך שפינוזה כי פסר את החסעים לדעת מדעת בווי הדעת אשר יתנו כתף סוררת להאמת.

ובאשר ארצה להסיק רצון מאת הקוראים את מאמרי הזה גם ארצה למלאות את רצון החפצים למצוא סירוש מספיק על התקופה הראשונה של מעשי בראשית אמרתי אנסה נא את כחי ואדבר עוד איזה דברים נמרצים בענינים הרמים האלה בקצרה — ואתם אדוני שמעוני: —

המחוקק האלהי, משה רבנו עליו השלום, פתח את פיו הזהב בתורתו הקדושה ויאמר:

בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ

סירוש

בראשית, כמו עם ראשית, היינו: יחד עם הרעיון ראשית, ברא אלהים את השמים — אש ומים, ואת הארץ, הוא מקום שמימי ומקום ארצי, כלומר: עם הראשית שהוא מושג הזמן על פי מחשבת האל ברא אלהים או נתגלה ממנו המקום או ההתפשטות; וכן נתגלו ראשי הבריאה בשלשה מושגים: מושג הזמן הרעיון או המחשבה (ראם דענקען) וההתפשטות (דיא אויסדעהנונג), והנה עד שלא גבראו או עד שלא נתגלו המושגים האלה לא היה מושג גם השם אלהים ולא אחד משמות האלוה הנעלם, כי היו הוא ושמו אחד, ולא היינו רשאים להציץ בשאלת מה לפנינו כן? גם לשאול על דברי התלמודי מדוע הקב"ה בורא עולמות ומחריבם וכיוצא בזה, מפני שאסור לנו לעסוק בנסתרות האלוה הנסתר ובאמריביר מים שלו הבלתי מושגים לנו לעולם. —

והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים

סירוש

קדם לדבר מאפני הארץ ואח"כ מאפני השמים, ע"פ מאמר המשורר דוד המלך עליו השלום: השמים שמים לדי' והארץ נתן לבני אדם, ולפיכך ביאר המחוקק את ענין הארץ תחלה ואח"כ את ענין השמים, ויאמר כי הארץ היתה ריקה כלומר: היתה דבר שאין בו ממש, וחשך על פני תהום; ורוח אלהים, הוא רעיון אלהים, או מחשבת האל היתה מרחפת על פני המים, כלומר נגעה ולא נגעה במו בי אף מושגי הנבראים האלו, בלתי מושגים כלל.

ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור.

סירוש

ויהי אור, מושג האור, הוא אור השמש והלכנה האמור בתקופה השניה. והוא אש היסודי אשר נתהוה ממנו.

וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד

סירוש

וירא אלהים כו' היא חכמת אלהים, כי אם אין דעת הבדלה מנין? ויקרא אלהים ונו' ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ולא אמר יום ראשון כי האחד הזה כמעלה מהמן ולא יספר במספר.

מכל הנאמר נראה שדעת המחוקק האלהי בבריאת העולם הוא: כך: א) שפתקופה הראשונה נתגלו או נבראו אך הגולמים שמהם נהוו אח"כ ארבעה היסודות; ועד שלא נבראו הגולמים אין לנו לחקור על מהות אלוה הנורא לא בדבור ולא במחשבה ועון פלילי לנו לעבור על זה כעון האחד מארבעה אשר נכנסו לפרדס. ב) שאף הגולמים בעצמם עין לא ראתם כי אם אלהים, כמאמר דוד המלך ע"ה: "גלמי ראו עיניך" עיניך ראו אותו ולא זולת, והג' שהתקופה הראשונה הזאת מקפת זמן רב וארוך מאוד ואילי רבבות אלפי שנה ולא ביאר לנו הנביא כמה וכמו כן התקופות אשר נמנו למטה.

ועל פי דרכי זה נכון לדעתי לפרש את כל הפרשה של מעשי בראשית ואולי את כל התורה הקדושה. אבל מחלתי בל תתנני להעמיק בענינים גבוהים כי כשל כחי — ואני זקנתי.

דוב בער בן אהרן ארשאווסקי.

